

Magyar nyelvtörténet

Az anyanyelv kibontakozását segítette:

- reformáció
- bibliafordítások
- humanizmus
- anyanyelven való könyvnyomtatás

Irodalmi nyelv kialakulása

- Milyen becsülhetjük magyar irodalmi nyelvét?
- Melyek voltak a legfontosabb mozzanatok, változások, törekvések, amelyek kialakulását segítették?

Nyelvjóítás

1800-1850 közötti nyelvújítások, amelyek célja volt a magyar nyelv tisztaságának, egyszerűségének és szabványosságának előmozdítása.

- nyelvújítások felömlő, közös nyelvvel való kísérletezése
- nyelvi helyesség és helytelenység gondolata
- normák kialakulása
- nyelvújítások kiközösítése az irodalmi szövegekben

A szókincs megrövidítése

1800-1850 közötti nyelvújítások, amelyek célja volt a magyar nyelv egyszerűsége, szabványossága és a szókincs megrövidítése.

A magyar nyelvtörténet korstajza

- Ósmagyar kor (Kr. e. 1000 - Honfoglalás)
- Középmagyar kor (985-1526)
- Újmagyar kor (1526-1772)
- Újmagyar kor (1772-1800)

Ósmagyar kor

- Kr. e. 1000-tól Kr. u. 985-ig
- névszavak írott emlékei
- nyelv-alkotás, nyelvhasználat, nyelvújítás, nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok
- nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok
- nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok, nyelvhasználati szabályok

Művészi archaizálás

- Vitézsághimnusz, Tündérvilág
- „Kiscsoda Jáz, kí engemet kiközlött álomból.”
- Arany János: Toldi
- „Mikéint, pasztorális eg órái éjszakákon” (Hörnyök)
- Ady Endre: A Kőfélyekről
- „Es, jé, hűbő, mindenhol szándék.” (mindenhol szándék)

Magyar lett végül köznévy?

- Kérdés: Igaz-e az, hogy a magyar nyelv a magyar nyelv?
- Kérdés: Igaz-e az, hogy a magyar nyelv a magyar nyelv?
- Kérdés: Igaz-e az, hogy a magyar nyelv a magyar nyelv?
- Kérdés: Igaz-e az, hogy a magyar nyelv a magyar nyelv?
- Kérdés: Igaz-e az, hogy a magyar nyelv a magyar nyelv?

Újmagyar kor

- 1526-tól 1772-ig
- a letételező magyar nyelv új szavakkal való gazdagítása, új nyelvi kifejezésekkel való gazdagítása, új nyelvi kifejezésekkel való gazdagítása

- 1526 - A török uralom kezdete
- 1526 - A török uralom kezdete
- 1526 - A török uralom kezdete
- 1526 - A török uralom kezdete
- 1526 - A török uralom kezdete

Újmagyar kor

- 1772-től 1800-ig
- a nyelv tisztaságának nagy hangsúlyt vitt a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat

Középmagyar kor

- 985-től 1526-ig
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat
- a nyelvhasználat, a nyelvhasználat, a nyelvhasználat

A magyar nyelvtörténet korszakai

A magyar nyelv története a kezdetektől, tehát a legközelebbi nyelvrokonainktól való elszakadástól a mai napig tart. A nyelvtörténetnek tehát a jelen is része. A magyar nyelv becslések szerint megközelítőleg 3000 éves (idősebb az összes szláv és újlatin nyelvénél).

- Ósmagyar kor (Kr. e. 1000- Honfoglalásig)
- Ómagyar kor (895-1626)
- Középmagyar kor (1526-1772)
- Újmagyar kor (1772-től)

Magyar nyelv története

A magyar nyelv története a kezdetektől, tehát a legközelebbi nyelvrokonainktól való elszakadástól a mai napig tart. A nyelvtörténetnek tehát a jelen is része. A magyar nyelv becslések szerint megközelítőleg 3000 éves (idősebb az összes szláv és újlatin nyelvénél).

Ősmagyar kor

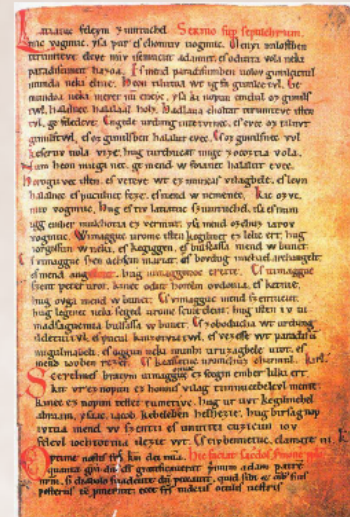
- Kr.e. 1000-től Kr.u. 895-ig
- nincsenek írott emlékek
- nyelv: alapnyelvi szavak, belső keletkezésű szavak, jövevényszavak, a vándorlás során iráni, török, szláv nyelvű népekkel érintkezhetett
- változás: vegyes hangrendű szavak megjelenése, igei személyragok, módjelek, birtokos személyjelek, a középfok jele, tárgyrag megjelenése
- a mondatok szerkezete bonyolultabbá vált, kialakultak a mellékmondatok főbb típusai

Ómagyar kor

(szláv: berkenye, luc kereszt
latin: apostol, legenda
német eredetű szavakkal:
polgár, cégér)

- 896-tól 1526-ig
- a letelepedő magyarság új szomszédokkal kerül kapcsolatba, új nyelvekkel érintkeznek: gyarapodik a szókincs

- a kereszténység felvétele és az államiság a műveltség változását vonja maga után
- a magyar nyelvet írni kezdik
- erős a szláv és a latin hatás
- a kor második fele: a kódexek korának is nevezik
- a vallásos emlékek mellett, világi jellegű magyar emlékek is
- nyelvünk ekkor még nyelvjárásokban élt, társalgásban általános tegezést használta

nyelvekkel érintkeznek: gy szókincs

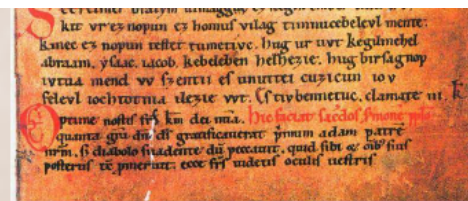
- a kereszténység felvétele és az államiság a műveltség változását vonja maga után
- a magyar nyelvet írni kezdik
- erős a szláv és a latin hatás
- a kor második fele: a kódexek korának is nevezik
- a vallásos emlékek mellett, világi jellegű magyar emlékek is
- nyelvünk ekkor még nyelvjárásokban élt, társalgásban általános tegezést használta

(szláv: berkenye, luc kereszt
latin: apostol, legenda
német eredetű szavakkal:
polgár, cégér)

új

emlékek is

nk ekkor még nyelvjárásokban élt,
ásban általános tegezést használta

nyelvemlékek:

- 1055 - A tihanyi apátság alapítólevele
- 1200 - Anonymus: Gesta Hungarorum
- 1195 - Halotti beszéd
- 1350 - Ómagyar Mária-siralom
- kódexek

Első magyar írásos emlékeink

Tihanyi apátság

• A tihanyi apátság egy bencés apátság, amelyet I. Andráshat alapított 1055-ben.

Alapító level

Egik a tihanyi apátság alapító levelének szövege, amely a tihanyi apátság alapítását és a bencés szerzetesek jelenlétét bizonyítja.

szórványemlék

A tihanyi apátság alapító levelének szövege a következők szerint hangzik: „Egik a tihanyi apátság alapító levelének szövege, amely a tihanyi apátság alapítását és a bencés szerzetesek jelenlétét bizonyítja.”

Ómagyar Mária-siralom (XIII. sz. utolsó harmada)
összefüggő szövegemlékek

Első magyar nyelvű versünk. A vers műfaja planctus azaz siralomének.

kézírtas szövegemlékek

összefüggő, magyarul írt szöveg egyházi vagy világi témájúak kódexekben (= kézzel írott könyv)
Halotti beszéd és könyörgés (12. sz. vége, Pray-kódex)
Ómagyar Mária-siralom (13. sz. közepe, Leuveni-kódex)

...
Huszita Biblia - 1. Biblia-fordítás 3 kódexben Margit-legenda (1510, Ráskay Lea)

Tihanyi apátság

- *A tihanyi apátság egy bencés apátság , amelyet I.András alapított 1055-ben.*

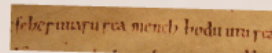

Alapító levél

Egyik legfontosabb magyar nyelvű szórványemlék, a lejegyzett magyar szavak latin nyelvű szövegbe ágyazódnak be.

szórványemlék

- idegen nyelvi közegbe ágyazott magyar szavak
- csak elszórtan
- ált. tulajdonnevek (földrajzi, személy)

pl.

1. Bátorban született Konstantin: A birodalom kormányzásáról (950)

nyelve: görög + magyar vezérek, törzsek neve, földrajzi nevek, tisztségek neve

2. a veszprémvölgyi apácák adománylevele (Szt. István kora)

nyelve: görög, később latin + dunántúli magyar nevek

3. A tihanyi apátság alapító levele (1055)

nyelve: latin + nemcsak tulajdonnevek, hanem köznevek is

+ az első mondattörések

4. Anonymus: Gesta Hungarorum (1200 körül)

regényes mű a magyar királyok származásáról

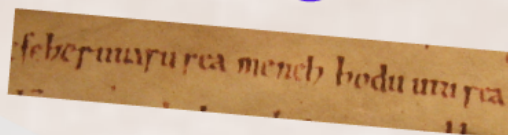
nyelve: latin + magyar helynevek, személynevek

Alapító levél

Egyik legfontosabb magyar nyelvű szórványemlék, a lejegyzett magyar szavak latin nyelvű szövegbe ágyazódnak be.

Szórványemlék

Handwritten text in a medieval script, likely Latin, on aged parchment. The text is arranged in several lines, with some lines starting with a large initial letter. The parchment shows signs of wear, including a small hole near the bottom center.

AN

REX

E
m
sz
le
sz
sz
be

Prváňyem

feber unyru rea mench bodu uny rea
11

- idegen nyelvi közegbe ágyazott magyar szavak
- csak elszórtan
- ált. tulajdonnevek (földrajzi, személy)

pl.

1. Bíborban született Konstantin: A birodalom kormányzásáról (950)

nyelve: görög + magyar vezérek, törzsek neve, földrajzi nevek, tisztségek neve

2. a veszprémvölgyi apácák adománylevele (Szt. István kora)

nyelve: görög, később latin + dunántúli magyar nevek

3. A tihanyi apátság alapító levele (1055)

nyelve: latin + nemcsak tulajdonnevek, hanem köznevek is

+ az első mondattöredék

4. Anonymus: Gesta Hungarorum (1200 körül)

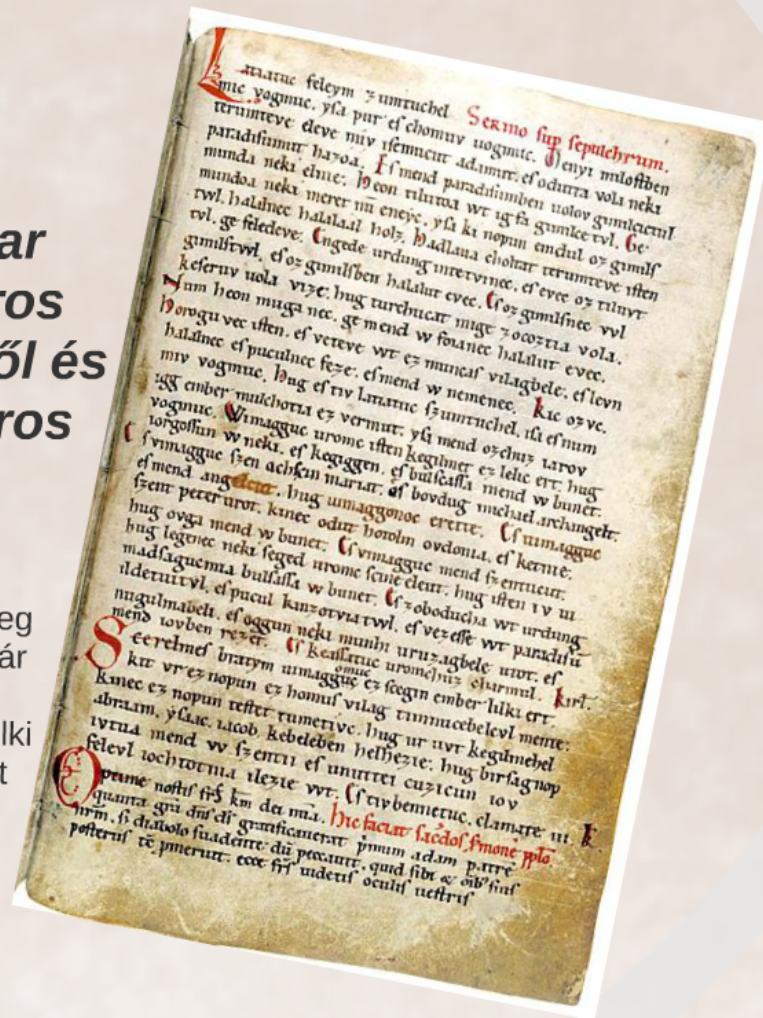
regényes mű a magyar királyok származásáról

nyelve: latin + magyar helynevek, személynevek

Halotti beszéd és könyörgés (1192–1195)

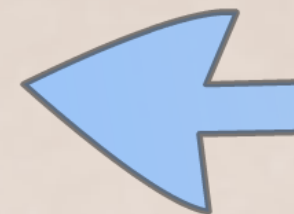
**A legkorábbi
összefüggő magyar
nyelvemlék. 26 soros
temetési beszédből és
hozzátartozó 6 soros
imádságból áll.**

A Halotti beszédben van több bibliai kifejezés, és maga a szöveg is a teremtés és az első emberpár bűnbeesésének a történetét mondja el, valamint az elhunyt lelki üdvéért való imádkozásra szólít fel.

**Ómagyar Mária-
siralom (XIII. sz.
utolsó harmada)
összefüggő szövegemlékek**

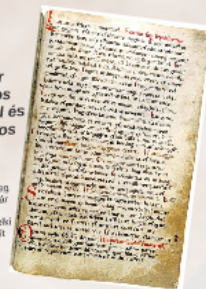
***Első magyar nyelvű
versünk .A vers
műfaja planctus azaz
siralomének .***

Halotti beszéd és könyörgés
(1192–1195)

A legkorábbi
összefüggő magyar
nyelvemlék. 26 soros
temetési beszédből és
hozzátartozó 6 soros
imádságból áll.

A halotti beszédben van több
bibliai kifejezés, és maga a szöveg
is a temetés és az élő ember
bűnbocsátásának a történetét
monlja el, valamint az elfogyt lelki
ödvéért való imádkozásra szólít
fel.

kéziratos szövegemlékek

összefüggő, magyarul írt szöveg
egyházi vagy világi témájúak
kódexekben (= kézzel írott könyv)

Halotti beszéd és könyörgés (12. sz. vége,
Pray-kódex)

Ómagyar Mária-siralom (13. sz. közepe,
Leuveni-kódex)

...

Huszita Biblia - 1. Biblia-fordítás 3 kódexben

Margit-legenda (1510, Ráskay Lea)

imádságból áll.

A Halotti beszédben van több bibliai kifejezés, és maga a szöveg is a teremtés és az első emberpár bűnbeesésének a történetét mondja el, valamint az elhunyt lelki üdvéért való imádkozásra szólít fel.

Középmagyar kor

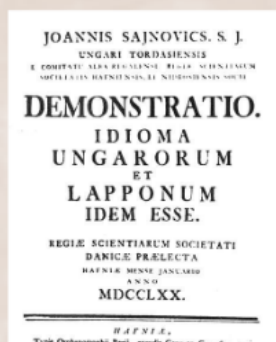
- 1526-tól 1772-ig
- a korszak történelme hatott a nyelv változására is: a három részre szakadt ország élete, a török hódoltság, tizenöt éves háború, a rákóczi-szabadságharc
- segítette a fejlődést a reformáció, könyvnyomtatás
- első részleges Biblia-fordítások

1590 - Károli Gáspár

- terjed a magyar nyelvű írásbeliség, de a latint használták a hivatalokban
- elkezdődött a magyar nyelv egységesülése
- megjelentek hazai nyelvtanok, szótárak
- kialakult a magázó forma

- A kor jelentős műve: Sajnovics János Demonstratio c. munkája

Újmagyar kor

- 1772-től 1920-ig
- a nyelv fejlődésére nagy hatással volt: a felvilágosodás, a nyelvújítás és a reformkor
- sokat gazdagodott és megújult a szókincs
- elkezdődtek a nyelvművelő mozgalmak
- kialakult a helyesírás normarendszere
- (1832 - 1. szabályzat)
- 1844: a magyar az ország hivatalos nyelvává válik
- elkezdődött a magyar nyelv tudományos kutatása, létrejött a nyelvtudomány

Irodalmi nyelv kialakulása

- Mikortól beszélhetünk magyar irodalmi nyelvről?
- Melyek voltak a legfontosabb mozzanatok, változások, törekvések, amelyek kialakulását segítették?

Az anyanyelv kibontakozását segítette:

- reformáció
- bibliafordítások
- humanizmus
- anyanyelven való könyvnyomtatás

- nyelvjárások fölötti, közös nyelvváltozat kialakítása
- nyelvi helyesség és helytelenség gondolata
- normák kialakulása
- nyelvjárások kiküszöbölése az írásos szövegekből

Nyelvjárások összemosódása

- észak-északkeleti-keleti norma--> keleti norma (Tisza melléki)
 - í-zés kerülése (szépség/szípség; kék/kík)
 - ő-zés ű helyett az egytagú szavakban(kő-kű, fő-fű)
 - ó-zás ú helyett (ló-lú)
- nyugati norma (Duna melléki)
 - o-zás (lábo, barázdo, lasso)
 - két magánhangzó közt az s megduplázása (hangossan, örökössöket)
 - ú, ű, í helyett a rövid forma használata

Helyesírás

A 17. században a z-t kiszorítja az sz, valamint a k értékű c is eltűnik (háznac helyett háznak). A katolikus helyesírás a cs-t ch-val jelöli, a c-t cz-vel, a protestáns a cs-t ts-el, a c-t tz-vel.

Az irodalmi nyelv szókincsének bővülése

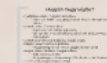
- Nyelvjárásból bekerült szavak:
 - kandikál, cselleng, növeszt, kanyarít, minő, mindenki.
- Nyelvjárásból bekerült hangutánzó, hangfestő szavak:
 - csahol, dong, dorombol, dúdol, fecseg, hörög, nyikorog, köhög, sóhajt, susog, zuhog, buborék, pehely, cáfol, cammog, pislog, pizok, zsibog, döcög, pihen, hentereg, zsibbad, cinege, pacsirta.
- Szóképzés:
 - -dogál: sírdogál, mendegél;
 - -ng: bolyong, cselleng; -doz: kapdoz, fogdoz; -amodik: futamodik; -int: legyint.
- A barokk szószörnyetegei:
 - fertőzetességes, hazafiúságtalanság, őszveatyafiságosodik.
- Szóösszetétel:
 - víziló, árvalányhaj, oklevél, hitehagyott, földosztás, földrengés.
- Jelentésváltozások:
 - jámbor (jó ember, becsületes, később bolondot jelent) stb.

Hogyan alakult ki a mai magyar könyelv?

- Nyelvújítás
- A szókincs természetes gyarapodása
- A nyelvi egység ügye a felvilágosodás korában és a reformkorban

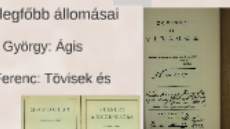
Nyelvújítás

- Bessenyei György fellépésétől (1772, felvilágosodás nagy alakja) - a Magyar Nyelvőr c. folyóirat megjelenéséig
- Kazinczy Ferenc
- neológusok ortológusok ellen

A nyelvújítás legfőbb állomásai

- 1772. Bessenyei György: Ágis tragédiája
- 1811. Kazinczy Ferenc: Tövisek és virágok
- 1813. Mondolat
- 1815. Felelet a Mondolatra
- 1819. Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél

Hogyan megy végbe?

- nyelvjárási szavak forgalomba hozása
 - barangol, betyár, poggyász, kamat; de: páholy=szénatartó rekesz
- elavult szavak fölelevenítése
 - fegyelem, hon, hölgy, aggastyán
 - de: vezekel-> veszékel=jajveszékel, ami régiesen=veszék!
=elvesztem
- elavult személynevek felújítása: Árpád, Gyula
- tulajdonnevek közszóvá alakítása
 - Alag község névből lett az 'alagút'; és nem al+út
- idegen szavak átvétele, magyarosítása
 - latin balaena= bálna
 - Koppenhága -> Kappanhágó; Stockholm -> Istókhalma
- a szóalkotás hagyományos módjai:
 - szóképzés, szóösszetétel és szóelvonás

A nyelvújítás legfőbb állomásai

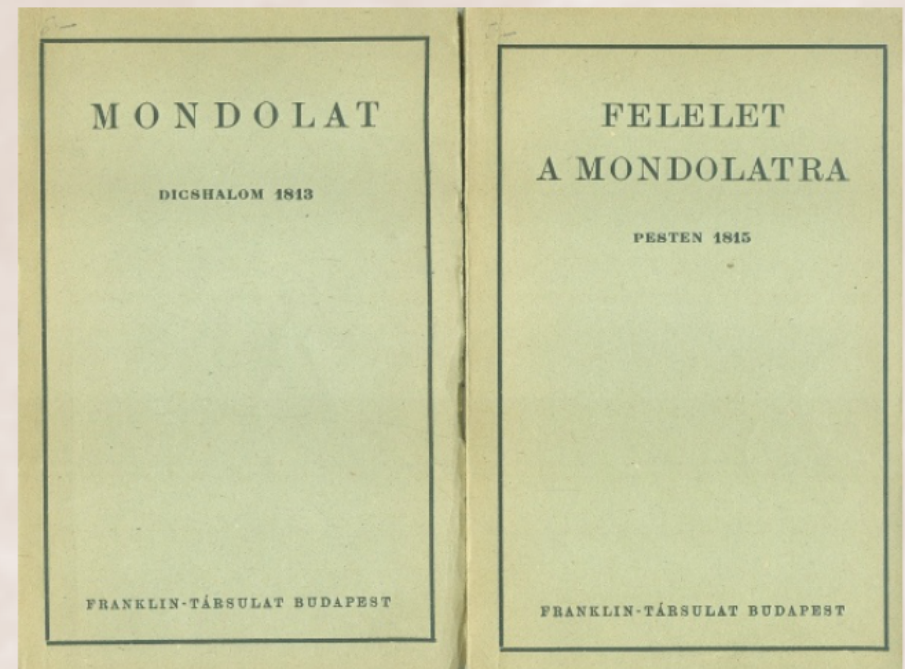
1772. Bessenyei György: Ágis tragédiája

1811. Kazinczy Ferenc: Tövisök és virágok

1813. Mondolat

1815. Felelet a Mondolatra

1819. Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél

A szókincs természetes gyarapodása

- belső szóteremtés (irodalmi nyelvbe legtöbbször a nyelvjárásokból kerülnek be)
- jövevényszavak
 - latin jövevényszavak: bigámia, degradál
 - német (felvilágosodás és reformkor): slicc, vicc, frakk, német szólások tükörfordítása
 - német közvetítéssel: francia(likőr), olasz(nettó, bruttó)- később irodalmi átvételekként (pl. rúzs, milió)
 - angol szavak: XX. század közepe
 - más nyelvek nyelvi közvetítéssel: spanyol(lasszó, tangó), indián nyelvekből(totem, ananász, kakaó)
 - csoportnyelvek

Művészi archaizálás

- Vörösmarty Mihály: Tündérvölgy
 - „Kicsoda [az, ki] engemet fölkelte álombul.”
- Arany János: Toldi
 - „Mint ha, pásztorúz ég őszi éjszakákon.” (ha=amikor)
- Ady Endre: A föl-földobott kő
 - „És, jaj, hiába, mindenha szándék.” (mindenha=mindig)

Hogyan lett végül köznyelv?

- Kérdések fogalmazódtak meg:
 - A régi nyelvet vegyék alapul vagy az élő nyelvet?
 - Melyik norma emelkedjék felül? (Tisza melléki, Duna melléki, erdélyi)
- a normák kiegyenlítésére volt szükség (amiről már Klára beszélt)
- de nem alakul ki mindenben egységes szabály, a normák mai napig megengednek kettős változatokat: XX.sz.:karjok-karjuk, ma: fel-föl, dalok-daluk
- Hogyan lett egységes helyesírás?
- felvilágosodás korában:
 - katolikus helyesírás
 - protestáns helyesírás
- a harcokat lezárta az Akadémia helyesírása(1832): A magyar helyesírás és a szóragasztás főbb szabályai